תחובה **בעובי** דופן **בית הכוסות** (אחת מקיבות הבהמה), אם היא נראית רק **מצד אחד** של הדופן, בצד הפנימי — **כשרה**, אם היא נראית **משני צדדין** — **טרפה, ולא אמרינן** [ואין אנו אומרים] במקרה שהיא נראית רק מצד אחד: **ליחזי אי קופא לבר אי קופא לגיו** [נראה אם קוף המחט פונה לחוץ, לחלל הבטן, או אם קוף המחט פונה לפנים]? שאם קוף המחט פונה לחלל הבטן, וחודה לתוך בית הכוסות — סימן שהמחט נקבה את הוושט או הכרס ויצאה לחלל הבטן, ומשם חזרה ונכנסה לבית הכוסות, ובמקרה זה, אפילו אם היא נמצאת רק בצד הפנימי — טריפה היא. ורק אם קוף המחט פונה פנימה — סימן שהגיעה ישירות דרך הוושט לחלל בית הכוסות, והחלה לנקוב את הדופן ועדיין לא ניקבה אותו מצד לצד? **אמרי** [אומרים] בתשובה: **התם** [שם], **כיון דאיכא** [יש] בתוך בית הכוסות **אוכלים ומשקים — אימא** [אמור] **אוכלים ומשקים דחקוה** [דחקו אותה] את המחט, וגם אם קוף המחט נעוץ בדופן, אין זה מוכיח שבאה מן החוץ. מסופר, **ההוא מחטא דאישתכח בסמפונא רבה דכבדא** [אותה מחט שנמצאה בסמפון הגדול של הכבד], **הונא מר בריה** [בנו] של **רב אידי טריף** [הטריף], **רב אדא בר מניומי מכשר** [הכשיר]. **אתו שיילוה** [באו שאלו] את **רבינא** בענין זה, **אמר להו** [להם]: **שקילו גלימא דטרופאי** [טלו את גלימתם של המטריפים], שישלמו מכיסם על שהטריפוה בחינם והשליכוה לכלבים. ועוד מסופר: **ההיא קשיתא דאישתכח** [אותו גרעין של תמרה שנמצא] **במרה. אמר רב אשי, כי הוינן בי** [כאשר היינו בבית] **רב כהנא** כתלמידיו, **אמר** במקרה זה: **הא** [זו] **ודאי סימפונא נקט ואתאי** [דרך הסמפון שבין הכבד למרה באה], ומשם נכנסה למרה, ולא ייתכן שעשתה נקב במרה, מפני שאינה חדה דיה כדי לעשות כן. ומוסיפים: **אף על גב דלא קא נפקא** [אף על פי שאינה יוצאת] אם מנסים להעביר אותה בסמפון, יש לומר כי נענוע גופה של הבהמה **מירבל הוא דרביל ליה** [מנענע אותה כמו בכברה], **ובמשך הזמן היא נדחקת פנימה. ומעירים: והני מילי דדיקלא** [ודברים אלה אמורים בגרעין של דקל, תמר], **אבל** גרעין **דזיתא** [של זית] שיש לו קצוות מחודדים — **ודאי מיבזע בזע** [מנקב], וטריפה היא.

א ושבים לדון בריאה. ומביאים מה **שאמר ר' יוחנן: למה נקרא שמה ריאה?** מפני **שמאירה את העינים** של האוכל אותה. **איבעיא להו** [נשאלה להם] שאלה לחכמים: האם הכוונה היא **לאכילה** כמו שהיא, **או** דווקא **על ידי עיבוד בסמנין** (חומרים שונים)? ומשיבים: **תא שמע** [בוא ושמע], **שאמר רב הונא בר יהודה: אווזא בזווזא** [אווז שלם קונים בזוז], **וריאה דידה** [שלו] **בארבעה** זוזים, **ואי סלקא דעתך** [ואם עולה על דעתך] שמה שנאמר הוא **לאכילה** בפני עצמה — **לינקט בזווזא וליכול** [שיקח, יקנה אווז שלם בזוז ויאכל גם את הריאה]! **אלא**, ודאי הכוונה היא שריאה זו מאירה עיניים **על ידי סמנין,** והעיבוד בסמנים הוא שמייקר את מחירה.

ב ושבים לענין ריאה שניקבה, ששנינו במשנתנו שהיא טריפה. ושואלים: אם **אינקבה** [ניקבה] **הריאה היכא דממשמשא ידיה דטבחא** [במקום שממשמשת יד הטבח], כשהוא עוסק בבהמה לאחר השחיטה, **האם תלינן** [תולים אנו] **בטבח, ואומרים שעל ידי משמוש ידיו נוצר הנקב, או לא תלינן** [תולים אנו]? **רב אדא בר נתן אמר: תלינן** [תולים אנו], **מר זוטרא בריה** [בנו] של **רב מרי אמר: לא תלינן** [לא תולים אנו]. **ומסכמים: והלכתא** [והלכה]: **תלינן** [תולים אנו]. **אמר רב שמואל בריה** [בנו] של **רבי אבהו: אבא מרישי כלי** [אבי מראשי הכלה] של **רפרם הוה** [היה], מן הדרשנים, שהיו משמיעים את דבריו לעם כשהיה דורש ברבים, **והוא אמר: תלינן** [תולים אנו]. **אמרוה קמיה להא** [אמרו לפניו את ההלכה הזו] של **מר זוטרא בריה** [בנו] של **רב מרי** שאמר שאין תולים, **ולא קבלה. אמר רב משרשיא: עובי בית הכוסות** — נסוף הכרס שקוריס *פנצ"א יש בו שעשוי ככובע, ושפת דופנו כפולה, שמי דפנות מדוקין זו בזו ושומן מחבקן, וקורין לו **דובלו"ן. מצד אחד — שנקבה את דופן הפנימית ולא נקבה את החיצונית. כשרה — שחברתה מגינה עליה. משני צדדין — שנקבה החיצונית ויצאה לחלל הגוף. טרפה — ולא אמרינן היכא דלא נקבה אלא את האחת: מי קופא לבר, שנמצאת קופא שלה תחובה בדופן ופיה כולה בתוך הכרס — ודמי מבחוץ נכנסה, שנקבה את הוושט או כרס או דקין, ונאת לחלל הגוף, ומשם חזרה ונכנסה לעובי בית הכוסות, ועברה כבר כולה את הדופן החיצון, ולא הספיקה קופא שלה לעבור את דופן הפנימי. דמי מבפנים נאתה, ועכשיו היא מתחלת לצאת דרך עובי בית הכוסות — אין דרך הקופא לנקב, וימא טרפה. אלא מדקתני כשרה — שמעינן מינה: כל היכא דמצינו למימר סמפונא נקט ועל, כגון הכא דיש לומר: דרך הוושט באת עד הלוס ועכשיו היא מתחלת לנקב, ואפילו קופא לבר — לא טרפינן. אוכלין ומשקין דחקוה — ומתוך הדחק נכנסה קופא שלה בבשר. הילכך, אף על גב דקופא לבר, הואיל ולא חזינן נקב יוצא לחוץ — כשרה. הונא מר טריף — דקסבר: נקובי נקיב. שלא נכנסה אלא דרך הוושט, ונקבה כרס או וושט או דקין, וילאה. מכשר — כיון דנסמפונא אישתכח, אמרינן: מי מיכוונה להכנס בסמפון זה? אלא דרך הקנה נכנסה. והקנה וקנה כבד סמוכין זה לזה בהתחלקן סמוך לריאה, וגם קנה הלב וקנה הכבד מתחלקין לסמפונות בראשן האחד, ויש לומר שנכנסה מסמפוני (הכבד) [הקנה] לסמפוני קנה הכבד, ומשם עלתה לכבד דרך הסמפונות. שקילו גלימא דטרופאי — שהאכילוה לכלבים. קשייתא = גרעין של תמרה. סימפונא — דכבד נקט, ועל דרך הקנה נכנסה. דמי דרך הוושט נכנסה — אינה ראויה לנקב כלוס ולצאת משם ולחזור וליכנס כאן דרך נקב. ואף על גב דלא נפקא — שאינה יכולה לצאת דרך הסמפון כשרוצים להוציאה, לפי שהסמפון דחוק. מירבל הוא דרביל — על ידי נענוע, שנענעה הבהמה בהליכתה ימיס רביס, ונכנסה תמיד מעט מעט במקום דחוק שאינה יכולה עכשיו לצאת. מירבל — לשון כברה שמנענעים אותה, כמו "אייתי אתרנגלא וקמרבלי" ב"אלו מציאות" (בבא מציעא כו,ב). מיבזע בזע — במחט, ומאן דטריף במחט טריף נמי בהא. לאכילה — האוכלין אותה כמו שהיא. או על ידי סמנין — כשמערבין סממנין המאירין את העינים אף היא מסייעה עמם. אווזא בזווזא ריאה דידה בארבעה — כשהאווז נלקח בדינר ריאה שלה שווה ארבעה, לפי שהסממנין מעורבין בה. ואי סלקא דעתך — כמות שהיא מאירה — לינקוט אווז שלם עם הריאה בזווזא וליכול, ומאי דקאמר. הכי גרסינן: ואי סלקא דעתך לאכילה לינקוט בזווזא וליכול. היכא דממשמשא ידא דטבחא — אי שמעתי: במילר החזה, שמתוך הדחק היד קורעת בצפרניו. וכמדומה אני — בכל מקום שהוא יודע שיכול לתלות, כגון נקב העשוי בסכין, או שתלשה מלמעלה בחזקה ואחר כך נמצא שם נקב. והילכתא תלינן. מרישי כלי — מריש דרשנין המשמיעין לעם את דבריו כשהיה דורש.

בְּעוֹבִי בֵּית הַכּוֹסוֹת, מִצַּד אֶחָד — כְּשֵׁרָה, מִשְּׁנֵי צְדָדִין — טְרֵפָה, וְלָא אָמְרִינַן: לֵיחֲזֵי אִי קוֹפָא לְבַר אִי קוֹפָא לְגֵיו? אָמְרִי: הָתָם, כֵּיוָן דְּאִיכָּא אוֹכָלִים וּמַשְׁקִים — אֵימָא אוֹכָלִים וּמַשְׁקִים דַּחְקוּהָ. הַהוּא מַחְטָא דְּאִישְׁתַּכַּח בְּסִמְפּוֹנָא רַבָּה דְּכַבְדָּא, הוּנָא מַר בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי טָרֵיף, רַב אַדָּא בַּר מַנְיוּמֵי מַכְשַׁר; אֲתוּ שַׁיְילוּהּ לְרָבִינָא, אֲמַר לְהוּ: שְׁקִילוּ גְּלִימָא דִּטְרוֹפָאֵי! הַהִיא קְשִׁיתָא דְּאִישְׁתַּכַּח בְּמָרָה; אֲמַר רַב אַשִׁי, כִּי הֲוֵינַן בֵּי רַב כָּהֲנָא אָמַר: הָא — וַדַּאי סִימְפּוֹנָא נְקַט וְאַתַאי; אַף עַל גַּב דְּלָא קָא נָפְקָא, מִירְבַּל הוּא דְּרַבִּיל לֵיהּ. וְהָנֵי מִילֵּי — דְּדִיקְלָא, אֲבָל דְּזֵיתָא — מִיבְזַע בָּזַע.

א אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ "רֵיאָה" — שֶׁמְּאִירָה אֶת הָעֵינַיִם. אִיבַּעְיָא לְהוּ: לַאֲכִילָה, אוֹ עַל יְדֵי סַמָּנִין? תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רַב הוּנָא בַּר יְהוּדָה: אַוּוְזָא — בְּזוּזָא, וְרֵיאָה דִּידָהּ — בְּאַרְבָּעָה; וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ לַאֲכִילָה, לִינְקַט בְּזוּזָא וְלֵיכוֹל! אֶלָּא, עַל יְדֵי סַמָּנִין.

ב אִינַּקְבָה רֵיאָה הֵיכָא דִּמְמַשְׁמְשָׁא יְדֵיהּ דְּטַבָּחָא, תָּלֵינַן אוֹ לָא תָּלֵינַן? רַב אַדָּא בַּר נָתָן אָמַר: תָּלֵינַן, מַר זוּטְרָא בְּרֵיהּ דְּרַב מָרִי אָמַר: לָא תָּלֵינַן. וְהִלְכְתָּא: תָּלֵינַן. אֲמַר רַב שְׁמוּאֵל בְּרֵיהּ דְּרַבִּי אַבָּהוּ: אַבָּא מֵרֵישֵׁי כַּלֵּי דְּרַפְרָם הֲוָה, וַאֲמַר: תָּלֵינַן. אֲמַרוּהָ קַמֵּיהּ לְהָא דְּמָר זוּטְרָא בְּרֵיהּ דְּרַב מָרִי, וְלָא קִבְּלָהּ. אֲמַר רַב מְשַׁרְשִׁיָּא: מִירְבַּל הוּא דְּרַבִּיל — עַל יְדֵי נְעִנּוּעַ, שֶׁנְּעָנְעָה הַבְּהֵמָה בְּהַלִּיכָתָהּ יָמִיס רְבִיס, וְנִכְנְסָה תָּמִיד מְעַט מְעַט בַּמָּקוֹם דְּחוּק שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה עַכְשָׁיו לִצְאֹת. מִירְבַּל — לְשׁוֹן כְּבָרָה שֶׁמְּנַעְנְעִים אוֹתָהּ, כְּמוֹ "אַיְיתֵי אַתְרְנְגְלָא וְקַמְרְבַּל" בְּ"אֵלּוּ מְצִיאוֹת" (בָּבָא מְצִיעָא כּוּ,בּ). מִיבְזַע בָּזַע — בְּמַחַט, וּמַאן דְּטָרֵיף בְּמַחַט טָרֵיף נָמִי בְּהָא. לַאֲכִילָה — הָאוֹכְלִין אוֹתָהּ כְּמוֹ שֶׁהִיא. אוֹ עַל יְדֵי סַמָּנִין — כְּשֶׁמַּעֲרִבִין סַמָּנִין הַמְּאִירִין אֶת הָעֵינַיִם אַף הִיא מְסַיַּעְתָּה עִמָּם. אַוּוְזָא בְּזוּזָא רֵיאָה דִּידָהּ בְּאַרְבָּעָה — כְּשֶׁהָאַוּוז נִלְקָח בְּדִינָר רֵיאָה שֶׁלָּהּ שָׁוָה אַרְבָּעָה, לְפִי שֶׁהַסַּמָּנִין מְעוֹרְבִין בָּהּ. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ — כְּמוֹת שֶׁהִיא מְאִירָה — לִינְקוֹט אַוּוז שָׁלֵם עִם הָרֵיאָה בְּזוּזָא וְלֵיכוֹל, וּמַאי דְּקָאָמַר. הָכִי גַּרְסִינָן: וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ לַאֲכִילָה לִינְקוֹט בְּזוּזָא וְלֵיכוֹל. הֵיכָא דִּמְמַשְׁמְשָׁא יְדָא דְּטַבְּחָא — אִי שְׁמַעְתִּי: בְּמִילַּר הַחֹזֶה, שֶׁמִּתּוֹךְ הַדֹּחַק הַיָּד קוֹרַעַת בְּצִפָּרְנָיו. וּכְמִדּוּמֶה אֲנִי — בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁיָּכוֹל לִתְלוֹת, כְּגוֹן נֶקֶב הָעָשׂוּי בְּסַכִּין, אוֹ שֶׁתְّלָשָׁהּ מִלְّמַעְלָה בְּחֹזֶק וְאַחַר כָּךְ נִמְצָא שֶׁם נֶקֶב. וְהִילְכְתָא תָּלֵינַן. מְרִישֵׁי כְּלִי — מֵרֹאשׁ דַּרְשָׁנִין הַמְשַׁמִּיעִין לָעָם אֶת דְּבָרָיו כְּשֶׁהִיא דּוֹרֶשֶׁת.

תוספות

אבל דזיתא מבזע בזע — פירש הקונטרס: ולמאן דחייש במחט חייש נמי הכא. ואם כן הוה דלא כהלכתא, דקיימא לן הלכתא כרבי יוחנן דמכשיר לעיל. אבל נראה, דאפילו רבי יוחנן — במחט הוא דתלינן שבאתה דרך הסמפונות, אבל קשייתא דזיתא, שהם גסים ואינן יכולין לבא בריווח דרך הסמפונות — חיישינן שמא ניקבה הוושט וחזר ונכנס בכבד.

גרסות

אי קופא לבר אי קופא לגיו ברוב כתה"י: **אי קופיה לגו אי קופיה לבר.**

אמר רב אשי כי הוינן בי רב כהנא אמר בחלק מכתה"י: **אמר להו רב אשי כי הוינן בי רב כהנא אמר לן.**

נקט ואתאי ברוב כתה"י: **נקט ועייל.**

מיבזע בזע בחלק מכתה"י: **אימור נקובי נקיב ועייל** ויש בכת"י: **מיבזע בזע ואף על גב דקופא לגיו נקובי נקיב ועייל.**

על ידי סמנין... על ידי סמנין בחלק מכתה"י: **לסמנין... לסמנין** ויש: **לסממנין... לסממנין** וכן ברבינו גרשום.

ואי סלקא דעתך לאכילה לינקט בזווזא וליכול בכת"י מ: **ואי לאכילה לזבין בזווזא וליכלה** ובשאר כתה"י: **ואי סלקא דעתך לאכילה נישקול כולה בזווזא וניכול [לריאה בולא כלום].**

אמרוה קמיה להא דמר זוטרא בכת"י מ ועוד: **אמרוה קמיה דמר זוטרא** וכן הגיה הב"ח.

ולא קבלה יש בכת"י ובמקורות: **לא קיבלה ואמר לא תלינן.**

החיים

רישי כלה

ה"כלה" היא הכינוי לאסיפה המונית לשם לימוד תורה ברבים, שהיתה מתקיימת בבבל בתקופת התלמוד ובתקופת הגאונים שאחריה פעמיים בשנה. ראשי הכלה היו חכמים, שתפקידם היה לדרוש בפני הרבים. אופיו של תפקיד זה כנראה היה שונה מעט לאורך הדורות, ונראה כי בזמן התלמוד היו ראשי הכלה ממונים לומר בפני העם את דבריו של ראש הישיבה. עם השנים במשך תקופת הגאונים (ואף אחריה) הפך תואר זה בעיקרו לתואר של כבוד.

העולם

מחט הנמצאת בעובי בית הכוסות

ראה נספח תמונות עמ' 11.

בית הכוסות (שדופנו הפנימית נראית כעשויה כוסות כוסות) הוא הקיבה השניה בין ארבע הקיבות של הבהמות מעלות הגרה, הדרך הפשוטה בה יכולה מחט להגיע לדופנו היא כאשר המחט מגיעה עם האוכל דרך הוושט. בגלל מיקומו של בית הכוסות (ראה ציור לעיל מב,א), מתחת לכניסה של הוושט לכרס, כל גוף זר הנכנס דרך הוושט נופל לתוכו (דבר המצוי ביותר, בגלל אופי האכילה של הפרות, שהן בולעות הכל ללא הבחנה). אך ייתכן גם כי המחט יצאה מאחד מאיברי העיכול האחרים לחלל הגוף וחזרה ונתחבה בדופן בית הכוסות מבחוץ.

ההיא קשיתא דאשתכח במרה

ציור סכימטי של מרה

***פנצ"א** מן הצרפתית העתיקה pance — הכרס הראשונה (במעלי גרה).

****דובלו"ן** מן הצרפתית העתיקה doblon — כפל של שומן.

עיונים

בעובי בית הכוסות ודווקא בדופן בית הכוסות, שהיא כפולה ועבה במיוחד, ויש שומן בין שתי דפנות, יש מקום להכשיר אם המחט נראית מצד אחד, שיש לומר שלא ניקבה הדופן נקב מפולש, אבל בהמסס שדופנו דקה אין לומר כן (רש"י כתובות עו,ב). וראה דיון בענין זה בתוס' להלן נ,ב.

ליחזי וכו' אי קופא לגיו אלא ממה ששנינו, שבכל מקרה שנמצאה מחט תקועה מן הצד הפנימי של הדופן הריהי כשרה, אתה למד שכל שאתה יכול לומר שהמחט באה דרך הסמפונות (במקרה זה דרך הוושט) יש להכשיר, למרות שכיוון הקוף של המחט מורה להיפך (רש"י). ויש שהסביר לצד השני: אלא מכאן אתה למד שהכל תלוי בשאלה מהיכן דרך להיכנס לאותו אבר שבו נמצאת המחט. ואם כן, דווקא בבית הכוסות, שהמחט רגילה להגיע אליו דרך הוושט — אנו מקילים, אבל בכבד, שאין דרך מחט להיכנס בו דרך הקנה, יש לאסור! (רי"ד).

אבל דזיתא מיבזע בזע רש"י פירש שדין גרעין הזית כמחט, והמטריף במחט שנמצאת בסמפון הריאה והכבד — מטריף גם בזה, והמכשיר במחט מכשיר גם בזה. ונמצא שדברים אלו נאמרים שלא כשיטת ההלכה, שבמחט הנמצאת בסמפון יש להניח שבאה דרכו, ויש להכשיר. אבל ראשונים אחרים כתבו כי גם המכשירים במחט יאמרו כי בגרעין של זית, שהוא עבה ואינו עובר בקלות דרך הסמפונות, יש לחשוש שמא ניקב את הוושט ומשם הגיע לאיברים אחרים (ראה תוס'). ואילו הר"נ הסביר כי שונה דין המרה משאר איברים, שעורה רך ודק, שאפילו תמצא לומר שדרך הקנה נכנס, יש לחשוש שמא לאחר שנכנס במרה ניקב אותה (וראה לשון הרמב"ם ב"אורח ההלכה").

למה נקרא שמה ריאה על דרך הפשט (וראה לב אריה) הובאו דברים אלו עם סיום העיסוק בהלכות טריפות הריאה על דברי המשנה "הריאה שניקבה".

על ידי סמנין כלומר, שמייבשים אותה ועושים ממנה סמים לרפואה. שהואיל והוא ענין שרק מתי מעט בקיאים בו, הרי זה מייקר ביותר את המחיר (רבינו גרשום).

אורח ההלכה

מחט בעובי בית הכוסות בית הכוסות שניקב, אם הנקב מפולש — טריפה, ואם לאו — כשרה. נמצאה מחט או קוץ בעובי בית הכוסות ולא ניקב מצד אל צד, הופכים ובודקים אותו מבחוץ, אם נמצא כנגד המחט קורט דם — בידוע שניקב הדופן כולו וטריפה, ואם לאו — כשרה. ודין זה נאמר אפילו אם צידה העבה של המחט לצד חוץ, כמבואר כאן, שיש לומר שאוכלים ומשקים דחקו את המחט ונכנס צידה העבה לדופן, ולא הגיעה מחלל בטן הבהמה. וכתב רמ"א: ויש אומרים שאם ניקב מצד אחד — אין צריך לבדוק אם יש עליו קורט דם (רמב"ם ורא"ש), ויש לסמוך עליהם אם לא בדק, ובהפסד מרובה (והספרדים מחמירים שו"ע. כף החיים).

עברה המחט מצד אל צד ועודנה תחובה בבית הכוסות — בודקים אותו, אם נמצא קורט (מעט) דם סביב המחט — בידוע שקודם שחיטה ניקב הדופן כולו וטריפה; ואם לא נמצא דם — תולים שאחר השחיטה דחקה המחט ועברה, וכשרה. על פי הברייתא והסוגיה להלן נא,א. ובזמן הזה אין אנו בקיאים בבדיקות, ועל כן יש להטריף אם נקבה המחט מצד לצד, אפילו לא נמצא קורט דם, וכך נהגו (ועיין בדרכי תשובה). (רמב"ם ספר קדושה הלכות שחיטה פ"ו הי"ב. שו"ע יו"ד מח, ז—ח).

מחטא דאישתכח בסמפונא רבה דכבדא מחט (בין גדולה בין קטנה, בין עוביה לחוץ ובין לפנים) שנמצאה בסמפון גדול שבכבד בהמה, והוא סמפון הקנה שנכנס בתוכו. אפילו היה הכבד חתוך — כשרה. כדברי רבינא, וכן מדוייק מדברי רב אשי בעמוד הקודם "סמפונא נקט ואתאי" (ב"י). (רמב"ם ספר קדושה הלכות שחיטה פ"ו ה"ט. שו"ע יו"ד מא, ז).

ההיא קשיתא דאישתכח במרה גרעין שנמצא במרה, אם היה כגרעין של תמר שאין ראשו חד — מותרת. ואם ראשו חד כגרעין של זית — אסורה, שהרי ניקב אותה כשנכנס, ולא נראה הנקב מפני שהוגלד פי המכה. וכל שכן אם נמצא מחט או קוץ במרה (רמ"א). (רמב"ם שם ה"ז. שו"ע יו"ד מב, ט).

היכא דממשמשא ידיה דטבחא תלינן נמצאה הריאה נקובה במקום שיש לתלות שנעשה הנקב אחר שחיטה, כגון שידוע שהעביר הטבח ידו בכוח באזור הנקב, או שתלשה בכוח — תולים להקל, וכשרה. כמסקנת הגמרא. וכתב רמ"א: ואין תולים ביד הטבח אלא כשהנקב משוך, שכך דרכו, אבל לא כשהוא עגול, וכן אם הושחר הבשר או האדים סביב הנקב או סביב הצלעות נגדו — טריפה, שמחיים נעשה. (רמב"ם שם פ"ז הי"ב. שו"ע יו"ד לו, ה).

שפע למד את עמי www.hashefa.co.il © כל הזכויות שמורות. להסדרת אישור שימוש בתכנים נא לפנות לדוא"ל info@hashefa.com

אבוה דאבא — רב אחא. **דהא תלינן בזאב** — דאמר בפרק קמא (חולין ט,א): בא זאב ונטל את בני מעייס והחזירן כשהן נקובין — אין אומריס במקוס נקב נקב. **מורנא** — תולעת היוצאה מן הריאה ונקבה. **קודם שחיטה פריש** — מן הריאה, ונקבה ונטרפה. **מלוך ערבאה** — הדר בערביים. **אין הלכה כרבי שמעון קאמר** — לא אמר הלכה כרבי שמעון, אלא "אין הלכה כרבי שמעון" קאמר. **ואת מה בידך** — רב ביבי שיליה לרבי זירא. **ואין הלכה כרבי שמעון** — גמרא קא פסיק ליה. ובישיבה האחרונה נפסקו ההלכות הללו הפסוקות סתם בגמרא. **כהנים** — שהקבה ניתנה להם מאת זובחי הזבח, והגו בו היתר לאכלו. **ומשום רבי ישמעאל נקיט ליה. וסימניך** — שהוא התירה, ולא תשכח בשם מי נאמר. **ישמעאל כהנא מסייע כהני** — תמיד הוא עוזרן ומיקל להם. ולקמיה מפרש היכא. **מאי היא** — היכא מסייע להם. **ואני אברכם** — רבי ישמעאל מוקי ליה לכהנים, ורבי עקיבא מוקי ליה לישראל. **ומאי מסייע כהני** — הואיל ורבי עקיבא נמי אית ליה ברכה לכהנים מקרא אחרינא. **במקום ברכה לישראל** — אגב ברכת ישראל. דהכי עדיפא, דמשמע שמתברכין הן עם השאר.

כְּוָותֵיהּ דַּאֲבוּהּ דְּאַבָּא מִסְתַּבְּרָא, דְּהָא [א]תְּלִינַן בִּזְאֵב. מוּרְנָא — פְּלִיגִי בָּהּ רַב יוֹסֵף בַּר דּוֹסַאי וְרַבָּנַן, חַד אָמַר: קוֹדֶם שְׁחִיטָה פָּרִישׁ, וְחַד אָמַר: לְאַחַר שְׁחִיטָה פָּרִישׁ. וְהִלְכְתָא: לְאַחַר שְׁחִיטָה פָּרִישׁ.

ג "רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: עַד שֶׁתִּינַּקֵּב". אָמַר רַבָּה בַּר תַּחְלִיפָא אָמַר רַב יִרְמְיָה בַּר אַבָּא: [ב]עַד שֶׁתִּינַּקֵּב לְסִמְפּוֹן גָּדוֹל. יְתִיב רַב אַחָא בַּר אַבָּא קַמֵּיהּ דְּרַב הוּנָא, וְיָתֵיב וְקָאָמַר: אָמַר רַבִּי מָלוֹךְ, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן. אֲמַר לֵיהּ: מָלוֹךְ עֲרָבָאָה קָאָמְרַתְּ? אֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן קָאָמַר! כִּי סְלֵיק רַבִּי זֵירָא, אַשְׁכַּחֵיהּ לְרַב בִּיבִי דְּיָתֵיב וְקָאָמַר, אָמַר רַבִּי מָלוֹךְ אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן. אֲמַר לֵיהּ: חַיֵּי דְּמָר, דַּאֲנָא וְרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא וְרַב אַסִּי אִיקַּלְעִינַן לְאַתְרֵיהּ דְּרַבִּי מָלוֹךְ, וַאֲמַרִי לֵיהּ: אִי אָמַר מָר הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן? וַאֲמַר לָן: אֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן אֲמַרִי. וְאַתְּ מַה בִּידָךְ? אָמַר לֵיהּ: הָכִי אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר אַמִּי אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן.

ד "נִיקְּבָה הַקֵּבָה". אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא: חֵלֶב שֶׁעַל גַּבֵּי קֵבָה — כֹּהֲנִים נָהֲגוּ בּוֹ הֶיתֵּר, כְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל שֶׁאָמַר מִשּׁוּם אֲבוֹתָיו; וְסִימָנֶיךָ, יִשְׁמָעֵאל כָּהֲנָא מְסַיֵּיע כָּהֲנֵי. מַאי הִיא? דְּתַנְיָא: [ג]"כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" — רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: לָמַדְנוּ בְּרָכָה לְיִשְׂרָאֵל מִפִּי כֹּהֲנִים, לַכֹּהֲנִים עַצְמָן לֹא לָמַדְנוּ; כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: "וַאֲנִי אֲבָרֲכֵם" — הֲוֵי אוֹמֵר: כֹּהֲנִים מְבָרְכִין לְיִשְׂרָאֵל, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְבָרֵךְ לַכֹּהֲנִים. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: לָמַדְנוּ בְּרָכָה לְיִשְׂרָאֵל מִפִּי כֹּהֲנִים, מִפִּי גְּבוּרָה לֹא לָמַדְנוּ; כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר "וַאֲנִי אֲבָרֲכֵם" — הֲוֵי אוֹמֵר: כֹּהֲנִים מְבָרְכִין לְיִשְׂרָאֵל, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַסְכִּים עַל יָדָם. אֶלָּא רַבִּי עֲקִיבָא בְּרָכָה לַכֹּהֲנִים מְנָא לֵיהּ? אֲמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: מ"וַאֲבָרְכָה מְבָרְכֶיךָ". וּמַאי מְסַיֵּיע כָּהֲנֵי? —דְּמוֹקֵי לָהּ לְבִרְכַּת כֹּהֲנִים בְּמָקוֹם בְּרָכָה דְּיִשְׂרָאֵל. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל שֶׁאָמַר מִשּׁוּם אֲבוֹתָיו, מַאי הִיא? דְּתַנְיָא: [ד]"אֶת כָּל הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל הַקֶּרֶב"

כוותיה דאבוה דאבא מסתברא [כשיטתו של אביו של אבא, רב אדא בר נתן, מסתבר], **דהא תלינן** [שהרי תולים אנו] **בזאב** שלקח את בני המעיים והחזירם מנוקבים, שהוא שניקבם, ולא שהיו נקובים מתחילה. כאשר נעשה נקב בריאה על ידי **מורנא** [תולעת], **פליגי** [נחלקו] **בה רב יוסף בר דוסאי ורבנן** [וחכמים], **חד** [אחד מהם] **אמר: קודם שחיטה פריש** [פרשה] התולעת מתוך הריאה, וניקבה את הריאה, וטריפה היא. **וחד** [ואחד מהם] **אמר: לאחר שחיטה פריש** [פרשה], ונקב זה לא היה בחייה. **והלכתא** [והלכה]: **לאחר שחיטה פריש** [פרשה], ואין זו טריפה.

ג שנינו במשנה: **ר' שמעון אומר** ריאה שניקבה אינה עושה טריפה **עד שתינקב** לבית הסמפונות. ומהו בית הסמפונות? **אמר רבה בר תחליפא אמר ר' ירמיה בר אבא: עד שתינקב לסמפון גדול**, הקנה הגדול שממנו מתפצלים הסמפונות של הריאה. **מסופר, יתיב** [ישב] **רב אחא בר אבא קמיה** [לפני] **רב הונא, ויתיב וקאמר** [וישב ואמר], **אמר רבי מלוך אמר ר' יהושע בן לוי: הלכה כר' שמעון. אמר ליה** [לו] רב הונא: **מלוך ערבאה קאמרת** [בשמו של מלוך הערבי אמרת]? **אין הלכה כר' שמעון קאמר** [הוא אומר]! **עוד מסופר, כי סליק** [כאשר עלה] **רבי זירא** לארץ ישראל, **אשכחיה** [מצא] **את רב ביבי דיתיב וקאמר** [שישב ואומר], **אמר ר' מלוך אמר ר' יהושע בן לוי: הלכה כר' שמעון. אמר ליה** [לו] ר' זירא: **חיי דמר** [חיי אדוני], **דאנא** [שאני] **ור' חייא בר אבא ורב אסי איקלעינן לאתריה** [נזדמננו למקומו] **של רבי מלוך, ואמרי ליה** [ואמרנו לו]: **אי אמר מר** [האם אמר אדוני] **שהלכה כר' שמעון? ואמר לן** [לנו]: **אין הלכה כר' שמעון אמרי** [אמרתי]. **שאל אותו רב ביבי: ואת** [ואתה] **מה עוד יש בידך בענין זה? אמר ליה** [לו] ר' זירא: **הכי** [כך] **אמר ר' יצחק בר אמי אמר ר' יהושע בן לוי: הלכה כר' שמעון. ומסכמים: ואין הלכה כר' שמעון**, אלא כל שניקבו קרומי הריאה הרי זו טריפה.

ד שנינו במשנה: **ניקבה הקבה** הרי זו טריפה. ובענין הנוגע לדין זה, **אמר ר' יצחק בר נחמני אמר ר' אושעיא: חלב** (שומן) **שעל גבי קבה — כהנים**, המקבלים את הקיבה של בהמת חולין, **נהגו בו היתר, כדעת ר' ישמעאל שאמר משום** (בשם) **אבותיו. והואיל** ויש מחלוקת בענין זה, כמבואר להלן, **סימניך** לזכור מי התיר את הדבר, **ביטוי** שהיו רגילים לומר: **ישמעאל כהנא** [הכהן] **מסייע כהני** [לכהנים]. **ומבררים: מאי היא** [מהו]? על מה נאמר שהוא מסייע לכהנים? **דתניא** [ששנויה ברייתא] בענין ברכת כהנים: **"כה תברכו את בני ישראל" וכו'** (במדבר ו, כד), **ר' ישמעאל אומר: למדנו מכאן שיש ברכה לישראל מפי כהנים, ואילו לכהנים עצמן לא למדנו שיש ברכה, אלא כשהוא אומר בסוף הברכה: "ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם"** (שם כז) — **הוי אומר: כהנים מברכין לישראל, והקדוש ברוך הוא מברך לכהנים**, שעל הכהנים נאמר "ואני אברכם". **ואילו ר' עקיבא אומר שיש לפרש את הפסוק אחרת: למדנו ברכה לישראל מפי כהנים**, ואולם ברכה לישראל **מפי גבורה** (הקדוש ברוך הוא) **לא למדנו, כשהוא אומר "ואני אברכם" — הוי אומר כהנים מברכין לישראל, והקדוש ברוך הוא מסכים על ידם**, ש"אברכם" נאמר על ישראל. **ושואלים: אלא ר' עקיבא, ברכה לכהנים מנא ליה** [מנין לו]? **אמר רב נחמן בר יצחק: ממה** שנאמר לאברהם **"ואברכה מברכיך"** (בראשית יב, ג), **שכל המברך את ישראל הוא עצמו מתברך. ושואלים: הואיל וגם ר' עקיבא סבור שה' מברך את הכהנים, ומאי מסייע כהני** [ומה סיוע מיוחד לכהנים] **יש בדברי ר' ישמעאל? ומשיבים: משום דמוקי לה** [שהוא מעמיד לה] **לברכת ה' לכהנים במקום הברכה** של **ישראל**, באותו כתוב עצמו, לומר שגם הכהנים מתברכים באותה ברכה. **ומבררים: ומה שאמרנו, שחלב שעל גבי הקיבה כהנים נהגו בו היתר כר' ישמעאל שאמר משום אבותיו, מאי** [מה] **היא? היכן מצאנו שאמר כן ר' ישמעאל? דתניא** [ששנויה ברייתא]: **"את כל החלב אשר על הקרב",**

תוספות

כהנים נהגו בו היתר — הוא הדין ישראלים. וכהנים דנקט — לפי שהקבה ניתנה לכהנים.

מאי מסייע כהני — דמשום פעם אחת לא היה קוראהו "מסייע כהני".

והקדוש ברוך הוא מסכים על ידם — ולרבי ישמעאל לא איצטריך קרא להכי, דפשיטא דמסכים, כיון שצוה להם לברך.

ואברכה מברכיך — ואפילו גוים המברכים את ישראל מתברכין, כדאיתא בירושלמי דברכות, דההוא גוי דיהיב שלמא לרבי ישמעאל, אמר לו: מלתך כבר אמורה. פירוש: איני צריך להחזיר לך שלום, שברכתך כתובה מ"ואברכה מברכיך".

שאמר משום אבותיו מאי היא דתניא כו' — פירוש: קבלה היתה בידו של רבי אושעיא דרבי ישמעאל משום אבותיו התיר, אבל לא מתוך ברייתא זו דקדק. ולא גרסינן "דברי רבי ישמעאל שאמר משום אבותיו", אלא "דברי רבי ישמעאל" סתם. דהא במסקנא מהפכינן ליה, ומפרש ד"משום אבותיו" דקאמר רבי אושעיא — היינו משום אבותיו, וליה לא סבירא ליה. והא דקאמר הכא: שאמר משום אבותיו מאי היא — היינו אותה ברייתא שהתיר רבי ישמעאל חלב הקיבה, שאתה אומר שהוא משום אבותיו, מאי היא.

עיונים

והלכתא לאחר שחיטה פריש ואף שבכל ספק, אם יש "ריעותא" לפנינו יש להחמיר, דברים אלו אמורים בנקב שהוא ודאי טריפה, אבל במקום בו יש לתלות את הנקב עצמו בתולעת שיוצאת לפנינו (לאחר השחיטה) — אין אומרים כן (רא"ה). ויש שכתבו כי אנו אומרים שוודאי אחר שחיטה פרשה משום שהרגישה במות הבהמה, אבל מחיים לא היתה פורשת (רבינו יהונתן, המאירי).

חלב שעל גבי קבה אין זה עיקר מקומו של הדיון באיסור חלב, אלא הובא כאן משום הנאמר בהמשך שחלב טהור (מותר) סותם נקב שצמוד לו, וחלב טמא אינו סותם (תוס' חיצוניות).

כהנים נהגו בו היתר אחת ממתנות כהונה היא הזרוע הלחיים והקיבה מכל בהמת חולין שנשחטה (דברים יח, ג), ופרק שלם נתייחס למצוה זו במסכת שלנו (פרק עשירי). והעירו בתוס' כי לענין איסור החלב בוודאי אין הבדל בין ישראל לכהנים, והזכיר כהנים מפני שלהם ניתנה הקיבה.

מאי היא שהרי משמעו של ביטוי זה הוא — כך היא דרכו של ר' ישמעאל, שהוא מסייע לכהנים, ואין לומר שנאמר רק על דין החלב שעל הקיבה (תוס').

אלא ר' עקיבא ברכה לכהנים מנא ליה אבל לא שאלו על ר' ישמעאל, ברכה לישראל מפי הקדוש ברוך הוא מנין לו, שכן פשוט הדבר, שהרי ציוה על הכהנים לברכם, בוודאי שהוא מסכים עמהם (תוס' ועוד). ועוד יש פסוק מפורש: "בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך" (שמות כ, כא) (ש"מ).

דמוקי לה לברכת כהנים במקום ברכה דישראל ואין הכוונה רק שברכתם של הכהנים נזכרה באותו מקום בתורה, אלא שאף הם בכלל הברכה שמברך הקדוש הוא את עמו ישראל, ומכח הברכה שהם מברכים את ישראל אף הם מתברכים יחד עמהם. ואילו "ואברכה מברכך" עניינו רק שנוטלים שכר על ברכתם (מאירי). ויש שכתבו כי "ואברכה מברכך" אינה ברכה מיוחדת לישראל, שהרי גם על הגוים נאמרה (ש"מ, ראה בתוס'). ועוד, שאין בה את כל המרכיבים שיש בברכה המיוחדת לישראל "יברכך וכו' יאר וכו' ישא" (תורת חיים). ועוד, שאין זו ברכה שיש עמה שלום (דרשות חתם סופר).

את כל החלב אשר על הקרב כתוב זה אינו עוסק באיסור אכילת חלב, אלא בחלבים שמקריבים על המזבח מכל קרבן שלמים (ושאר קרבנות). ואולם, כפי העולה מהקשר הכתובים, וכך דרשו חכמים בתורת כהנים (אבל ראה רמב"ן ויקרא ג, ט), חלבים אלו הם שאסר הכתוב באכילה ("כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו". ויקרא ז, כג).

אורח ההלכה

תלינן בזאב נמצאת ריאה נקובה במקום שיש לתלות שניקבה אחר שחיטה, כגון שלקחה זאב או שאר בעלי חיים ששיניהם חדות והחזירה נקובה — תולים להקל וכשרה, ואפילו יש נקבים הרבה שלא במקום שיניו. וכשרה אפילו ללא הקפה (השוואה לנקב אחר) (ש"ך), ויש שהחמירו (פר"ח). (שו"ע יו"ד לו, ה).

מורנא ריאה שנמצאו עליה תולעים שנקבוה, ואין ידוע אם נקבוה קודם שחיטה או אחר שחיטה — כשרה, שבחיי הבהמה אין התולעת מנקבת. ועוד, שדרך התולעת לצאת דווקא לאחר מיתה (ב"י בשם כלבו). כמסקנת הגמרא. ונחלקו האחרונים האם צריך שיהיו התולעים מצויות דווקא סמוך לנקב, וכן במשמעותה של הבדיקה, שהצריכו בה"ג ורבינו גרשום להעמיד את הריאה בשמש ולראות אם תולעים פורשים ממנה (ראה באה"ט ועה"ש). (רמב"ם ספר קדושה הלכות שחיטה פ"ז הט"ו. שו"ע יו"ד לו, ה).

מסורת הש"ס

א. ראה חולין ט,א.
ב. חולין מה,ב.
ג. ירושלמי גיטין פ"ה ה"ט. ספרי במדבר ו,כג. ספרי וספרי זוטא במדבר ו, כז. במדב"ר פי"א ח. ילקו"ש תורה תשי. שם תשיא.
ד. תוספתא חולין פ"ט יד. תו"כ ויקרא יג, ג. ילקו"ש תורה תסא.

גרסות

רבי מלוך בכתי"מ: **רבי מאליך** ויש בכתי"י: **רבי מליך.**

ואמרי ליה אי אמר מר בכתי"מ: **ואמרינן ליה אמר מר. ואמר לן אין הלכה כרבי שמעון אמרי** בכתה"י: **ואמר לן אין הלכה אמרי.**

דמוקי לה לברכת כהנים במקום ברכה דישראל בכתי"מ: **מוקי לה לברכה דכהנים במקום ברכה דישראל** וברוב כתה"י: **דמוקים ברכה לכהנים במקום ברכה לישראל.**

את כל החלב אשר על הקרב בחלק מכתה"י: **ואת כל החלב אשר על הקרב** כבמקרא ויקרא ג, ג ועוד, וכן הגיה הגרי"ב, וראה עוד בדק"ס.

לשון

מורנא
מורנא היא תולעת טפילית בגופם של בעלי חיים. מקור המלה הוא ביוונית μύραιψα (מוּרַאיְנָה), וכן בלטינית — muraena (מוּרָאֶנָה). בגופם של בעלי החיים קיימים כמה סוגים של תולעים. מקום המחיה של חלק מן התולעים (הבוגרות) הוא במעיים של הבהמה, שם הן מטילות את הביצים. ממערכת העיכול עוברות הביצים או התולעים לאיברים השונים, ששם הם מתפתחים, כאשר הנדידה ממערכת העיכול לריאות מתבצעת דרך חלל הבטן וכלי דם.

העולם

עד שתינקב לסמפון גדול

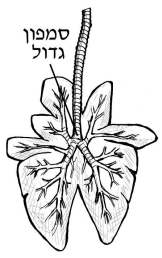

הקבה
הקיבה, הדומה בתיפקודה לקיבת האדם, היא הקיבה הרביעית במערכת העיכול של מעלי הגרה, לאחר הכרס, בית הכוסות וההמסס. צורתה מאורכת והיא נראית כמין קשת, מעוגלת מלמטה וישרה מלמעלה.

וראה גם נספח תמונות עמ' 11.

אישים

רב (ר') ביבי
בן הדור השלישי לאמוראי ארץ ישראל.
שלושה חכמים בשם ביבי (שם הידוע לנו מן הרשימות של שבי ציון, ראה עזרא ב, יא ועוד) ידועים לנו, שנים מהם בבליים: האחד תלמידו של רב נחמן, והשני — רב ביבי בר אביי. השלישי, מחכמי ארץ ישראל, שמכונה בירושלמי בתואר "רבי" היה תלמידו של ר' יוחנן, וישב לפניו יחד עם ר' זירא, שכמבואר כאן נהג בו כבוד, וכן ישב לפני תלמידיו של ר' יוחנן, ר' אמי ור' אסי וכן ר' אבהו. יש סבורים כי הוא ר' ביבון שנזכר כמה פעמים בתלמוד הירושלמי.

שפע
למד את עמי
www.hashefa.co.il
© כל הזכויות שמורות. להסדרת אישור שימוש בתכנים נא לפנות לדוא"ל info@hashefa.com

מסורת הש"ס

א. (בהיפוך השיטות, וכמסקנת הגמרא כאן) תוספתא חולין פ"ט יד. תו"כ יג, ג. ילקי"ש תורה תסא.

ב. (בשינוי שם ועוד) תוספתא חולין פ"ט יד. תו"כ ויקרא ג, ד. ילקי"ש תורה תסא.

ג. (הביטוי) סנהדרין נא,א. זבחים סז,א. מנחות נז,ב. חולין קא,ב. ילקי"ש תורה תסא. שם תרל.

גרסות

ורמינהי גרסת הרי"ד: **תניא** וראה ש"מ.

את החלב אשר על הקרב בכתי"מ ועוד ובדפו"י: **את החלב המכסה את הקרב** וכן ברבינו גרשום, וראה תו"כ.

רבי שמעון אומר ברוב כתה"י בדפו"י ובמקבילות: **ר' ישמעאל** ולפנינו הוא שיבוש מצוי של ראשי התיבות רי"ש, ויש בכתי"י: **דבי רבי ישמעאל תנא.**

רבי שמעון — אף כל קרום ונקלף בחלק מכתה"י ובמקורות: **מה חלב המכסה את הקרב קרום ונקלף אף כל קרום ונקלף דברי ישמעאל** וראה חידושי הר"נ.

שאני הכא כיון דקתני מה דווקא בכתי"מ ועוד: **כיון דקתני מה דוקא** ויש בכתי"י: **בתרייתא לא תיפוך דכל מה בסיפרא דוקא.**

אי הכי כרבי ישמעאל — משום אבותיו בכמה כתי"י (בשינויים): **אי הכי כרבי ישמעאל הא מיסר קאסר. אמר רב נחמן בר יצחק כרבי ישמעאל שאמר משום אבותיו.**

אחד זה ואחד זה סותם בכמה כתי"י (בשינויים): **אפילו חלב טמא נמי סותם.**

דוקא אמר חלב טהור סותם בכתי"מ ועוד: **כל [חלב] טהור סותם.**

דלמא משום דמהדק והאי לא מהדק בכמה כתי"י, בשינויים: **דילמא התם משום מידי דמהדק בעינן הכא לא מהדק, נהי דאשתרי באכילה מהדק לא מהדקי.**

אמר אביי מאי תיבעי ליה — לא מהדק בכתי"מ: **אמר אביי לא תיבעי ליה — לא מהדק** ובכמה כתי"י: **אמר אביי מידי דמהדק בעינן והאי לא מהדק.**

נקב דסתמה חלב טמא בכתי"מ ועוד: **נקב דסתמיה חלב טמא.**

לשון

חלב טהור

הוא הקרוי "שומן" בלשון חכמים במקומות אחרים (ראה כריתות יז,ב), כאשר מבחינים בינו לבין חלב אסור, אף שבלשון התורה אין הבחנה בין זה לזה. ורמב"ן (ויקרא ג, ט) כתב כי גם בלשון הכתוב ניתן להבחין בין שומן המעורב בבשר, ולדוגמה: "שמנת עבית כשיתי" (דברים לב, טו), לבין חלב, שכמבואר בסוגייתנו הוא עומד לעצמו ונפרד מן הבשר.

העולם

חלב שעל הדקין שעל הקיבה

וראה גם נספח תמונות עמ' 11.

החלב המכסה את הקרב

ראה נספח תמונות עמ' 11.

***טיל"א** (צ"ל: טיילי"א) מן הצרפתית העתיקה teile — קרום (קרום השומן שעל הבטן).

הרי זה **להביא** (לרבות) לאיסור **חלב שעל גבי הדקין** (המעיים הדקים) הנמשכים מן הקיבה, אלו **דברי ר' ישמעאל. ר' עקיבא אומר:** הרי זה בא **להביא חלב שעל גבי הקבה.** ואילו ר' ישמעאל מתיר חלב שעל הקיבה, והוא מה שנאמר לעיל שהכהנים נהגו בו היתר כשיטתו. **ורמינהי** [ומשליכים, מראים סתירה] ממה ששנינו בברייתא: נאמר באיסור חלב "החלב המכסה את הקרב ואת כל **החלב אשר על הקרב"** (ויקרא ג, ג), **ר' שמעון** (ישמעאל) **אומר: מה חלב המכסה את הקרב** שאסר הכתוב, יש עליו **קרום,** והקרום **נקלף** בקלות מן החלב — **אף כל** חלב שיש לו **קרום,** והקרום **נקלף** בקלות מן החלב — הרי זה אסור, ואף חלב שעל גבי הקיבה בכלל זה. **ר' עקיבא אומר: מה חלב המכסה את הקרב,** הוא **תותב,** פרוש כשמלה על הבשר ואינו מהודק, וגם יש לו **קרום** והוא **נקלף — אף כל** חלב שהוא **תותב** ויש לו **קרום ונקלף,** כגון חלב שעל גבי הדקין — אסור. אבל אם אינו תותב, אלא דבוק בבשר, וכגון חלב שעל גבי הקיבה — אינו חלב אסור, אלא שומן מותר. ונמצא שלפי ברייתא זו, ר' ישמעאל הוא האוסר חלב שעל גבי הקיבה! **שלח רבין משמיה** [משמו] של **ר' יוחנן:** כפי ששנינו בברייתא זו — **כך היא הצעה של משנה,** כלומר, כך צריך לומר, **ואיפוך קמייתא** [והפוך את שיטות התנאים בברייתא הראשונה], ואמור ש"כל החלב אשר על הקרב" בא לרבות לאיסור חלב שעל הדקין לדברי ר' עקיבא, ולדעת ר' ישמעאל הוא בא לרבות לאיסור גם חלב שעל הקיבה. ושואלים: **מאי חזית דאפכת קמייתא** [מה רואה אתה שאתה הופך את הברייתא הראשונה]? **איפוך בתרייתא** [הפוך את האחרונה]! ומשיבים: **שאני הכא** [שונה כאן] בברייתא השניה, **כיון דקתני** [שהוא שונה] בלשון **"מה** חלב המכסה את הקרב" וכו', שהוא מדקדק בלשון הכתוב, מה בדיוק למדים מ"המכסה את הקרב" — הרי זה סימן שהיא **דווקא** [נאמרה בדיוק]. ומקשים: **אי הכי** [אם כך], מה שנאמר בעמוד הקודם, שחלב שעל גבי הקיבה כהנים נהגו בו היתר כדעת **ר' ישמעאל** שאמר משום אבותיו, הלא **כדעת ר' עקיבא היא! אמר רב נחמן בר יצחק,** כך צריך לפרש: אלה דברי ר' ישמעאל **שאמר משום אבותיו, וליה לא סבירא ליה** [ואולם הוא עצמו אינו סבור כן], ולדעתו הוא אסור.

א ובקשר שבין החלב האסור והמותר לבין דיני טריפות, **אמר רב: חלב טהור** (מותר), אם היה תחתיו נקב שעושה טריפה — הרי הוא **סותם** אותו, ואינה טריפה, ואילו חלב **טמא — אינו סותם. ורב ששת אומר: אחד זה ואחד זה סותם. בעי** [שאל] **ר' זירא:** לדברי רב, שחלב טמא אינו סותם, **חלב חיה,** שכולו מותר, **מאי** [מה] דינו לענין זה? האם **בדווקא אמר** רב שחלב **טהור סותם, והאי נמי** [וזה, חלב חיה, גם כן] **טהור הוא,** שאין בחיה איסור חלב בכלל, ואם כן, גם חלב שבבהמה אינו סותם, כגון החלב המכסה את הקרב — בחיה הוא סותם, ואינה טריפה. **או דלמא** [שמא] לא נאמר שחלב טהור בבהמה סותם אלא **משום דמהדק** [שהחלב הטהור מהודק], **והאי לא מהדק** [וזה, החלב המכסה את הקרב, בחיה אינו מהודק], ולכן אינו סותם? **אמר אביי: מאי תיבעי ליה** [מה נסתפק לן] לר' זירא? כלומר, פשוט הדבר, **נהי דשרי** [גם אם אמנם מותר חלב זה] **באכילה,** מכל מקום **אהדוקי לא מהדק** [אינו מהודק], **ואינו סותם!** מסופר, **ההוא נקב דסתמה** [אותו נקב שנמצא בבהמה שסתם אותו] **חלב טמא, דאתא לקמיה** [שבא לפני] **רבא,**

וְגוֹ׳ — [א]**לְהָבִיא חֵלֶב שֶׁעַל גַּבֵּי הַדַּקִּין, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: לְהָבִיא חֵלֶב שֶׁעַל גַּבֵּי הַקֵּבָה. וּרְמִינְהִי:** [ב]**"אֶת הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל הַקֶּרֶב" — רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: מַה חֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת הַקֶּרֶב קְרוּם וְנִקְלָף — אַף כָּל קְרוּם וְנִקְלָף. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: מַה חֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת הַקֶּרֶב תּוֹתָב קְרוּם וְנִקְלָף — אַף כָּל תּוֹתָב קְרוּם וְנִקְלָף. שְׁלַח רָבִין מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן:** [ג]**כָּךְ הִיא הַצָּעָה שֶׁל מִשְׁנָה, וְאֵיפּוּךְ קַמַּיְיתָא. מַאי חָזֵית דְּאָפְכַתְּ קַמַּיְיתָא? אֵיפּוּךְ בַּתְרַיְיתָא! —שָׁאנֵי הָכָא, כֵּיוָן דְּקָתָנֵי "מַה" — דַּוְוקָא. —אִי הָכִי, כְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל? כְּרַבִּי עֲקִיבָא הִיא! אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: שֶׁאָמַר מִשּׁוּם אֲבוֹתָיו, וְלֵיהּ לָא סְבִירָא לֵיהּ.**

א **אָמַר רַב: חֵלֶב טָהוֹר — סוֹתֵם, טָמֵא — אֵינוֹ סוֹתֵם. וְרַב שֵׁשֶׁת אוֹמֵר: אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה — סוֹתֵם. בָּעֵי רַבִּי זֵירָא: חֵלֶב חַיָּה מַאי? דַּוְוקָא אָמַר: חֵלֶב טָהוֹר סוֹתֵם, וְהַאי נַמִּי — טָהוֹר הוּא; אוֹ דִּלְמָא מִשּׁוּם דְּמִהְדַּק, וְהַאי לָא מִהְדַּק! אָמַר אַבָּיֵי: מַאי תִּיבְּעֵי לֵיהּ? נְהִי דְּשָׁרֵי בַּאֲכִילָה, אִהְדּוּקֵי לָא מִהְדַּק! הַהוּא נֶקֶב דְּסַתְמֵהּ חֵלֶב טָמֵא, דַּאֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרָבָא;**

וְעוֹ״ [ויקל״א ז]. מהדק — מחובר יפה בנשר.

תוספות

להביא חלב שעל גבי הדקין — לא היה צריך למיכתב (ויקרא ג) "את החלב המכסה את הקרב", דמ"יאת כל החלב אשר על הקרב" [שם] מרבינן אף שעל הדקין, או שעל הקיבה לאידך, ולמעט חלב שעל גבי דפנות כתביה, כדדריש בתורת כהנים.

חלב טהור סותם — לא מיירי הכא בריאה ושומן סותמתה, או נסרכה בשומן. דפשיטא דטרפה, דסתימה זו אינה כלום, דאין שומן לריאה ואין זה שומן שלה. ולא מיירי הכא אלא כגון דקין שניקבו וחלב הכנתא סותם את הנקב, שהוא שומן שלהם, ותמיד שוכבים בו, ואדוק הוא מאד והויא סתימה מעלייתא. וחלב העשוי ככובע נמי דאצטריך למימר דאינו סותם — היינו כגון טרפשא דליבא, כדאמר לקמן, שהן שם כל שעה. אבל בריאה אין שום חלב סותם.

חלב חיה מאי — נשאל לרבינו יצחק על מחט שנמצא בקורקבן, וניקבה הכיס שלו וגם בשרו, רק שהיה שומן סותם למעלה, והתיר. דלא מבעי לן הכא אלא חלב חיה, שכנגדו בבהמה טמא, אבל בחלב טהור דעוף, שלא מצינו כנגדו טמא — פשיטא דסותם, דמיהדק שפיר.

עיונים

להביא חלב שעל גבי הדקין וכו' בכתוב נאמר "והקריב מזבח השלמים וכו' את החלב המכסה את הקרב, ואת כל החלב אשר על הקרב" (ויקרא ג, ט). וכפי שפירש בעל השאילתות ועוד, ה"חלב המכסה את הקרב" הוא מעין קרום או שק של שומן העוטף את הכרס וכל שאר איברי העיכול ("קרב"), והוא הקרוי בלשון הגאונים "פריסותא", ובלשון הראשונים "פריסה". ואילו "החלב אשר על הקרב" הוא החלב שעל ההמסס ובית הכוסות עצמם (להלן צג,א בשם שמואל). ובברייתא זו נחלקו ר' ישמעאל ור' עקיבא איזה חלב נוסף ונאסר מריבוי הכתוב "כל", לפי גרסת הגמרא שלנו (ראה פירוש הראב"ד לתו"כ). ויש שפירשו כי הוא נלמד מהו' של "ואת" (רש"י הוריות ז,ב). אמנם יש ראשונים שפירשו כי "החלב המכסה את את הקרב" ו"החלב אשר על הקרב" הם ביטויים נרדפים, או שכל אחד מהם כולל את האחר (ראה רמב"ן שמות כט, יג), ונמצא שהכתוב "כל החלב אשר על הקרב" כולו מיותר, ומשם למדים (ראה תוס' חיצוניות).

חלב שעל גבי הדקין העיר רש"י כי גם לשיטת ר' ישמעאל, לא כל החלב שעל הדקין נאסר, אלא רק "ריש מעיא באמתא", זה הנמצא לאורך האמה הראשונה של המעי לאחר שהוא יוצא מן קיבה, וטעם איסורו — מפני שהוא מהווה המשך של החלב המכסה את הקרב (וכמבואר בהמשך, משום שהוא "תותב קרום ונקלף").

מה חלב המכסה את הקרב וכו' כלומר, די היה לכתוב "את כל החלב אשר על הקרב", ובכלל זה גם החלב המכסה את הקרב. אלא בא הכתוב ללמד כי רק מה שהוא כעין החלב המכסה את הקרב נכלל ב"כל החלב אשר על הקרב". או שממה שנאמר מתחילה "החלב המכסה את הקרב" ואחר כך "כל החלב אשר על הקרב" אתה למד שאינו מרבה אלא מה שהוא כעין המכסה את הקרב (תוס' חיצוניות).

והמפרשים דנו במה נחלקו ר' ישמעאל ור' עקיבא, יש שהסבירו שנחלקו במדרש הכתוב "את כל החלב" וכו', האם יש בו ריבוי אחד או שנים, או שנחלקו כיצד דנים בשני כללים הסמוכים זה לזה ("את החלב" "ואת כל החלב") (ראה פירוש הראב"ד וקרבן אהרן לתו"כ). ויש שכתב כי נחלקו במשמעות המדוייקת של "מכסה" (מלבי"ם). וראה עוד בחידושי הר"נ, ובראבי"ה בשם רבינו אפרים.

תותב קרום ונקלף רש"י ועוד פירשו "תותב" מלשון שמלה, כפי שתרגם אונקלוס "שמלתו" — "תותביה" (שמות כב, כו), שהוא פרוש כשמלה, ויש לדבר שתי משמעויות: האחת — שהוא גוף אחד ולא חתיכות חתיכות, והשניה — שאינו דבוק לבשר, אלא פרוס עליו, כשמלה על הגוף (ראה פרישה). ויש שפירש "תותב" כמו "גר תושב", שאינו דבוק כשומן בבשר, אלא ישב עליו ונתלש בקלות (אשכול). והוסיף כי "קרום ונקלף" לשיטת ר' עקיבא אינו עוסק בקרום העוטף את החלב, כר' ישמעאל, אלא לקרום שבין החלב לבשר, שעל ידו החלב נקלף בקלות מן הבשר.

ולפי הבנת רוב הראשונים שלושה ביטויים אלו "תותב קרום ונקלף" הם תיאור של "החלב המכסה את הקרב", הפריסה. אבל לרבינו אפרים מריגנשבורג הסבר שונה, ש"תותב קרום ונקלף" הן שלוש שכבות שונות: "תותב" הוא הפריסה, "קרום" הוא הקרום שתחתיו, ו"נקלף" הוא שכבת חלב נוספת שעל הכרס, שאינה מהודקת בו. ולדעתו כל אלו נכללים ב"חלב המכסה את הקרב" שאסר הכתוב, ובשל כך אסר רבינו אפרים את החלב שעל גבי הכרס, דבר שחכמים אחרים נהגו בו היתר (ראה חילופי תשובות בינו לבין רבינו יואל בהבנת פרטי סוגייתנו בראבי"ה סי' אלף קכח, מרדכי ועוד).

ואיפוך קמייתא וכך הוא אכן נוסח הברייתא בתוספתא (חולין פ"ט יד) ובתורת כהנים (ויקרא ג, ד).

כיון דקתני מה דווקא יש בכת"י גרסה "דכל מה בסיפרא דווקא", כלומר במדרש ההלכה לספר ויקרא.

חלב טהור סותם כגון חלב הדקין, שלא באמה הסמוכה לקיבה (רש"י). וכתבו ראשונים כי מדובר דווקא בחלב הגדל עם אותו אבר שיש בו נקב, מפני שהחלב מהודק בו ומחובר אליו באופן קבוע. אבל אבר כגון ריאה, שאין לה שומן של עצמה, אם יש חלב סמוך לנקב שבה, או שיש סירכה מן הריאה לחלב שבצידה — אינו סותם (תוס' ועוד).

חלב טמא אינו סותם והוא בפשטות כדברי ר' עקיבא, שהגדרתו של חלב טמא היא כל שהוא תותב — שאינו מהודק לבשר, אלא פרוש עליו, ולכן אינו סותם את הנקב כראוי (ראה רש"י).

חלב חיה מאי ר' זירא מסתפק האם מה שאמר רב, שכל חלב טהור סותם — הלכה למשה מסיני היא, שאינה תלויה בטעם כלשהו. או שמא מה שאמר שחלב טמא אינו סותם — גזירת חכמים היא, שהחמירו שחלב אסור לא יתיר במקום שיש נקב, כדי שלא יטעו אנשים לומר מתוך כך שהוא עצמו מותר, ודבר זה לא שייך בחלב חיה (חידושי הר"נ). ומכל מקום, דווקא על חלב חיה שאל האם הוא אסור, לפי שכנגדו יש חלב טמא בבהמה, אבל בעוף שאין כנגדו חלב טמא, אפילו לר' זירא פשוט שחלבו סותם (תוס').

אורח ההלכה

חלב שעל גבי הדקין חלב שעל המעיים אסור, כשיטת ר' עקיבא שהלכה כמותו מר' ישמעאל, ולפי מסקנת הסוגיה שהוא הסבור כן. ומה שנאסר הוא קטע באורך אמה ממקום שהמעיים מתחילים לצאת מן הקיבה. וצריך לגרד את החלב מעל אותו חלק, ומשם ואילך שומן כשר הוא ומותר. על פי הגמרא להלן צג,א. ויש אומרים שמדובר באמה שבסוף המעיים (פירוש הגאונים והראב"ד). ויראה שמים יוצא ידי שניהם, לגרור אורך אמה מכאן, ואורך אמה מכאן. (רמב"ם ספר קדושה הלכות מאכלות אסורות פ"ז ה"ט. שו"ע יו"ד סד, טו).

חלב שעל גבי הקבה בקיבה יש שני חלבים: החלב שעל הקשת (הצד החיצון, המקיף) שהוא אסור מן התורה. והחלב שעל היתר (צד הפנים) מותר מן הדין, כשיטת ר' עקיבא, וכמנהג הכהנים, אלא שנהגו בו איסור, כמבואר להלן. (רמב"ם שם ה"ו. שו"ע יו"ד סד, יד).

תותב קרום ונקלף איזהו חלב שנאסר מן התורה — כל שהוא תותב (פרוש כשמלה), ויש עליו קרום שנקלף ואינו מהודק. כר' עקיבא. וכן אין בשר חופה אותו מכל צדדיו. על פי הגמרא להלן צג,א. (שו"ע יו"ד סד, ד).

חלב טהור סותם ניקבו הדקים או הקיבה, וחלב טהור המותר באכילה סותם את הנקב — כשרה. כרב, שחלב טהור סותם, וחלב טמא אינו סותם. ומכל מקום, אינו סותם אלא באותו אבר שהשומן דבוק בו בתולדתו, אבל אם סותם נקב של אבר אחר — אינה סתימה וטריפה (ב"י על פי תוס' ועוד). (רמב"ם שם ה"י. שו"ע יו"ד מו, א וראה שם מ, א. מח, א).

חלב חיה חלב חיה, למרות שהוא מותר באכילה, כל שכנגדו בבהמה אסור — אינו סותם נקב שכנגדו, ואם הוא נקב עושה טריפה — הרי זה טריפה. כדברי אביי. ועוף, כל שומן שלו סותם (ראה תוס'). (רמב"ם שם. שו"ע יו"ד מו, א).

חלב שעל הדקין — לקמן (חולין צג,א) אמרינן: ריש מעיא באמתא בעי גרירה, וזהו חלב שעל הדקין. כשהמעיים מתחילים לימשך מן הקיבה הוי חלב שעל הדקין אסור עד אמה לדברי רבי ישמעאל, מפני שחלב שעל הקרב שקורין *טייל"א מחובר בו, והכתוב מרבהו בכלל מ"ואת כל החלב". אבל חלב שעל הקיבה לרבי ישמעאל מותר, והיינו "מסייע כהני". קרום ונקלף — קרוס דק יש עליו, ונקלף הקרוס מעל החלב, שאינו אדוק בו כל כך. אף כל קרום ונקלף — והיינו חלב שעל גבי הקבה, וכל שכן חלב שעל גבי הדקין. תותב — "היא שמלתו" מתרגמינן "היא תותביה" (שמות כב), כשמלה הוא פרוש על הקרב, וכן על הדקין בראשן. אבל חלב הקבה אינו תותב, אלא מתיכות מתיכות הוא אדוק. ושעל הדקים מראשו והלאה — היינו מן הכנתא כשמפרישין אותו מהן — נשאר מן החלב אצלם, ולאו תותב הוא אלא אדוק בהם. כך היא הצעה של משנה — כמו שהשנת, ואיפוך קמייתא. כיון דקתני מה חלב כו' — שדורש את המקרא, והולרך לדקדק, למר קרוס ונקלף ולמר תותב קרוס ונקלף. דווקא הוא — ולא נחליף דבריו של זה בזה. אי הכי כרבי ישמעאל — בתמיה, הא דאמרת לעיל נהגו בו היתר כרבי ישמעאל, והא רבי עקיבא הוא דשרי ליה ולא רבי ישמעאל! חלב טהור סותם — כגון דקין שניקבו וחלב הכנתא סותם את הנקב — כשרה, דחלב טהור אדוק הוא מאד, והוי סתימה מעלייתא. טמא אינו סותם — כגון כרס או המסס שניקב וחלב המכסה את הקרב סותמן — אינה סתימה, לפי שאינו מיצוי אלא תותב. חלב חיה — המכסה את הקרב. מהו — שיסתוס אם ניקב הכרס של חיה. ולהא דעבי האצעיה לא אפשיט ליה אכתי טעמיה דרב מהו. הא נמי טהור — דלא אסר רחמנא אלא "כל חלב שור וכשב" ועז" [ויקל״א ז]. מהדק — מחובר יפה בנשר.

שפע למד את עמי www.hashefa.co.il © כל הזכויות שמורות. להסדרת אישור שימוש בתכנים נא לפנות לדוא"ל info@hashefa.com

התורה חסה כו' — בתורת כהניס נפקא לן מ"ולוה הכהן ופנו את הבית בטרם יבא הכהן לראות את הנגע ולא יטמא" וגו', אמר רבי מאיר: וכי מה מטמא לן, שאמרה תורה להמתין שלא ירואה הכהן את הנגע ולא יאמר "טמא" עד שיהו הכליס נפנין? ואם תאמר: כלי עניו בגדיו ומתכת — מטביל הם טהוריס. ועל מה חסה תורה — אמר רבא: **למאי ניחוש לה** [למה נחשוש בזה]? **חדא** [אחת] — **דהא** [שהרי] **אמר רב ששת: חלב טמא נמי** [גם כן] **סותם. ועוד, התורה חסה על ממונם של ישראל**, ולכן יש להקל. **אמר ליה** [לו] **רב פפא לרבא:** יש בדבר זה שיטת **רב** שאוסר, ויש בזה גם **איסורא דאורייתא** [איסור מן התורה], **ואת אמרת** [ואתה אומר] ומשתמש בנימוק **שהתורה חסה על ממונן של ישראל?!** כיוצא בזה מסופר, **מניומין כנדוקא** [עושה הכדים] **איגלי ליה בסתקא דדובשא** [נתגלה לו כלי מלא דבש], והיה חשש שמא אכל ממנו נחש והטיל בו ארס, **אתא לקמיה** [בא לפני] **רבא** לשאול מה דינו, **אמר רבא: למאי ניחוש לה** [למה נחשוש בכך]? **חדא** [אחת] — **דתנן** [ששנינו]: **שלשה משקים אסורים משום גילוי — היין, והמים והחלב, ושאר כל המשקים מותרים, ואם כן, אין הדבש בכלל האיסור. ועוד, התורה חסה על ממונם של ישראל. אמר ליה** [לו] **רב נחמן בר יצחק לרבא:** הרי עומדת לפנינו שיטת **ר' שמעון**, שסבור שגם דבש הוא בכלל המשקים האסורים משום גילוי, ויש כאן חשש של **סכנת נפשות, ואת אמרת** [ואתה אומר] **התורה חסה על ממונם של ישראל?** ומבררים: שיטת **ר' שמעון** בענין זה **מאי היא** [מה הוא]? **דתניא** [ששנויה ברייתא]: **חמשה משקים אין בהם משום גילוי**, שהנחשים אינם טועמים מהם: **ציר** היוצא מן הדגים, **וחומץ, שמן, ודבש, ומורייס** (ציר עשוי משומן דגים ומלח), **ר' שמעון אומר: אף הן יש בהן משום גילוי. ואמר ר' שמעון: אני עצמי ראיתי נחש ששתה ציר בצידן. אמרו לו חכמים: שטיא הוה** [שוטה היה] אותו נחש, משונה בהתנהגותו, **ואין מביאין ראיה מן השוטים. אמר ליה** [לו] **רבא לרב נחמן בר יצחק: אודי לי מיהת** [הודה לי על כל פנים] **בציר** שאין בו חשש גילוי, שהרי מוחזק בידינו שאין הלכה כר' שמעון בענין זה, **דהא** [שהרי] **רב פפא ורב הונא בריה** [בנו] של **רב יהושע ורבנן** [וחכמים], **כי הוה להו גילויא** [כאשר היה להם דבר שיש בו חשש לגילוי] **שדו ליה** [היו משליכים] אותו **בציר, שמחמת** חריפותו מבטל את הארס. ומן הצד השני **אמר ליה** [לו] רב נחמן בר יצחק לרבא: **אודי לי מיהא** [הודה לי על כל פנים] **בדבש** שהוא אסור משום גילוי, שכן **ר' שמעון בן אלעזר קאי כוותיה** [הולך כשיטתו] של ר' שמעון, **דתניא** [ששנויה ברייתא]: **וכן היה ר' שמעון בן אלעזר אוסר בדבש.**

ושוב לענין העיקרי, **אמר רב נחמן: חלב העשוי ככובע**, למרות שהוא טהור (מותר באכילה) — **אינו סותם**, ואם היה נקב באותו מקום הרי זו טריפה. ושואלים: **היכא** [היכן] **נמצא חלב כזה? אמרי לה** [יש אומרים] שהוא **חיטי דכרכשא** [חיטים, מעין פירורים של חלב, שנמצאות על החלחולת], החלק האחרון של המעי, שנקב שבה עושה טריפה. **ואמרי לה** [ויש אומרים] שזה **טרפשא דליבא** [הקרום שעוטף את הלב], שאם ניקב לבית חללו הרי זו טריפה, ואין החלב סותם.

ב **אמר רבא, שמעית מיניה** [שמעתי ממנו] **מרב נחמן** בענין החלב שעל גבי הקיבה **תרתי** [שתים], ששני חלבים נמצאים על גבי הקיבה, בשני מקומות שונים, כאשר יפורט להלן, אחד קרוי **חימצא** ואחד **בר חימצא, חד סתים וחד לא סתים** [אחד מהם סותם נקב שיש בקיבה כנגדו ואחד אינו סותם], **ולא ידענא הי מינייהו** [ואיני יודע על איזה מהם] אמר ששותם ועל איזה אמר שאינו סותם. **רב הונא בר חיננא ורב הונא בריה** [בנו] של **רב נחמן אמר: בר חימצא סתים** [סותם], **חימצא לא סתים** [אינו סותם]. **אמר רב טבות: וסימניך** כדי שתזכור את הענין — **יפה כח הבן** ("בר חימצא") שהוא סותם **מכח האב** ("חימצא") שאינו סותם. ושואלים: **הי** [איזה הוא] **חימצא והי** [ואיזה הוא] **בר חימצא? ומציעים: תא שמע** [בוא ושמע] ממה שאמר **רב נחמן** בענין זה על אחד מן החלבים שעל הקיבה: הייתכן כי **אינהו** [הם, בני ארץ ישראל] **מיכל אכלי** [אוכלים ממנו], משום שסבורים שהוא חלב טהור, על כלי חרס ופכו, שאין להן טהרה אלא שבירה. וכל כך חסה תורה על ממונן של בני עין — קל וחומר על ממונן של צדיקים. **אמר ליה רב פפא לרבא רב** — כלומר, הא רב דאמר לעיל: טמא אינו סותם. וטרפה איסורא דאורייתא היא, ויש לנו לילך אחר המחמיר, דקיימא לן (עבודה זרה ז,א) בשל תורה הלך אחר המחמיר. ואת אמרת כו'. **כנדוקא** = מוכר כדיס (פסחים ל,א), שמעתי. **בסתקא** = כד של דבש. **רבי שמעון** — אוסר לה משום גלוי כדלקמן. וגלוי סכנת נפשות היא, ויש לנו לילך אחר המחמיר. אין בהן משום גלוי — שאין נחש שותה מהם. שוטה היה — אותו נחש, שאין שאר נחשים עושין כן. **בציידן** — [שם מקום]. אמר ליה — רבא לרב נחמן בר יצחק. אודי לי מיהא — על כרחך בציר, דלא קיימא לן ביה כרבי שמעון. **דהא רב פפא כו'** — וכי היכי דבציר ליתי הלכתא כוותיה — **בדבש** נמי ליתי הלכתא כוותיה. **כי הוי מיגלי להו גילויא** — מיס או יין, הוו שדו ליה בציר, לפי שהציר שורף המרס ושוב אינו מזיק, ושותין אותו גלוי. אודי לי מיהא — **בדבש** הלכתא כוותיה, דהא קאי רבי שמעון בן אלעזר כוותיה. דרבי שמעון סתמא הוא רבי שמעון בן יוחי. **חטי דכרכשא** — חלב שעל חלחולת המוציאה ריעי שקורין ***טבחיי"א**, עשוי קרטין קרטין כעין חטים. ואם ניקבה ואותו חלב סותמה — לא מהני, וטרפה. וקרטין עגולין הן כמו כובע. **טרפשא דליבא** — שומן הלב עשוי ככובע והלב נתבא בו — אינו סותם אם ניקב הלב או הריאה בסמוך לו והוא סותמו. והיינו טעמא דריאה הסרוכה בשומן הלב, דאף על גב דהיינו רביתא ואגלו הוא גדל, ולמטה מתיתוכא דאוני הוא — טרפה. דעל כרחך הריאה ניקבה, שאין סירכא בלא נקב, וסתימה זו אינה כלום. **חימצא ובר חימצא** — שניהם בחלב שעל הקיבה, ולקמן מפרש להו. **סתים** — אם ניקבה הקיבה. ולא ידענא — רבא קאמר לה. **יפה כח הבן מכח האב** — בגייתא היא בתוספתא בפרק "כל הנשחטין" (מח,ב) שהבן גובה בשבועה ושלא בשבועה, והאב אינו גובה אלא בשבועה. והתם מפרש לה. **אינהו** — בני ארץ ישראל. **מיכל אכלי ליה** — דקסברי חלב טהור הוא.

תוספות

רב ואיסורא דאורייתא וכו' — כדרב פפא הלכה. ומסתברא דרבא נמי חזר בו, דקאמר לקמן משמיה דרב נחמן: חימצא ובר חימצא חד סתים וחד לא סתים.

ושאר כל המשקין מותרין — ואם תאמר: כמאן? הא אפילו רבנן דבסמוך לא שרו אלא חמשה! ויש לומר: דהוא הדין לכולן, ואותן חמשה דנקט — משום דפליג רבי שמעון עלייהו, אבל בשאר מודה.

אֲמַר רָבָא: לְמַאי נִיחוּשׁ לָהּ? חֲדָא, דְּהָא אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: חֵלֶב טָמֵא נַמִּי סוֹתֵם. וְעוֹד, [ד]הַתּוֹרָה חָסָה עַל מָמוֹנָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. אֲמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְרָבָא: רַב, וְאִיסּוּרָא דְּאוֹרַיְיתָא, וְאַתְּ אָמְרַתְּ: הַתּוֹרָה חָסָה עַל מָמוֹנָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל?! מַנְיוּמִין כַּנְדּוּקָא אִיגְּלֵי לֵיהּ בִּסְתְּקָא דְּדוּבְשָׁא, אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרָבָא, אֲמַר רָבָא: לְמַאי נִיחוּשׁ לָהּ? חֲדָא, תְּנַן: [ה]שְׁלֹשָׁה מַשְׁקִים אֲסוּרִים מִשּׁוּם גִּילּוּי — הַיַּיִן וְהַמַּיִם וְהַחֲלָב, וּשְׁאָר כָּל הַמַּשְׁקִים — מוּתָּרִים. וְעוֹד, הַתּוֹרָה חָסָה עַל מָמוֹנָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. אֲמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק לְרָבָא: רַבִּי שִׁמְעוֹן, וְסַכָּנַת נְפָשׁוֹת, וְאַתְּ אָמְרַתְּ: הַתּוֹרָה חָסָה עַל מָמוֹנָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל?! רַבִּי שִׁמְעוֹן מַאי הִיא? דְּתַנְיָא: [ו]חֲמִשָּׁה אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם גִּילּוּי — צִיר וְחוֹמֶץ, שֶׁמֶן וּדְבַשׁ וּמוֹרַיְיס. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אַף הֵן יֵשׁ בָּהֶן מִשּׁוּם גִּילּוּי. וְאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: אֲנִי רָאִיתִי נָחָשׁ שֶׁשָּׁתָה צִיר בְּצַיְדָן. אָמְרוּ לוֹ: שָׁטְיָא הֲוָה, [ז]וְאֵין מְבִיאִין רְאָיָה מִן הַשּׁוֹטִים. אֲמַר לֵיהּ: אוֹדֵי לִי מִיהַת בְּצִיר, דְּהָא רַב פַּפָּא וְרַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ וְרַבָּנַן, כִּי הֲוָה לְהוּ גִּילּוּיָא — שְׁדוּ לֵיהּ בְּצִיר. אֲמַר לֵיהּ: אוֹדֵי לִי מִיהָא בִּדְבָשׁ, דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר קָאֵי כְּוָוֹתֵיהּ, דְּתַנְיָא: וְכֵן הָיָה רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹסֵר בִּדְבַשׁ.

אָמַר רַב נַחְמָן: חֵלֶב הֶעָשׂוּי כְּכוֹבַע אֵינוֹ סוֹתֵם. הֵיכָא? אָמְרִי לָהּ חִיטֵּי דְּכַרְכְּשָׁא, וְאָמְרִי לָהּ: טַרְפְּשָׁא דְּלִיבָּא.

ב אֲמַר רָבָא, שְׁמַעְתִּית מִינֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן תַּרְתֵּי: חִימְצָא וּבַר חִימְצָא, חַד סָתִים וְחַד לָא סָתִים, וְלָא יָדַעְנָא הֵי מִינַּיְיהוּ. רַב הוּנָא בַּר חִיְּנָא וְרַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב נַחְמָן אָמַר: בַּר חִימְצָא — סָתִים, חִימְצָא — לָא סָתִים. אֲמַר רַב טָבוֹת, וְסִימָנֵיךְ: [ח]יָפֶה כֹּחַ הַבֵּן מִכֹּחַ הָאָב. הֵי חִימְצָא וְהֵי בַּר חִימְצָא? תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רַב נַחְמָן: אִינְהוּ — מֵיכַל אָכְלִי,

מסורת הש"ס

ד. ראש השנה כז,א. יומא לט,א. מד,ב. יבמות לד,ב. מנחות עו,ב. פו,ב. פח,ב. פט,א. חולין עז,א. כריתות כה,א. וראה גם ירושלמי תרומות פ"ח ה"ד. שם פסחים פ"א ה"ח. ויק"ר פ"ח ד. שם פכ"א י. במדב"ר פי"ט ט. תנחומא חקת ט.

ה. תרומות פ"ח מ"ד. חולין י,א (ושם סומנו מקבילות).

ו. ירושלמי תרומות פ"ח ה"ג. שם שבת פ"א ה"ד. תוספתא תרומות פ"ז יב.

ז. שבת קד,ב. נדה ל,ב. ילקו"ש תורה תקמז.

ח. שבועות מח,א. חולין סג,א. ירושלמי כתובות פ"ט ה"ז. שם סנהדרין פ"ח ה"ו.

גרסות

רב ואיסורא דאורייתא בכתי"מ ועוד: **רב טריף ואיסורא דאורייתא.**

מניומין בכמה כת"י: **מנימין.**

בסתקא בכתי"מ: **בסתוקא** ויש בכת"י: **ביסתוקא** ובערוך: **בוסתקא.**

רבי שמעון וסכנת נפשות ואת אמרת התורה חסה על ממונם של ישראל בכתי"מ: **רבי שמעון אסר וסכנת נפשות ואת אמרת למאי ליחוש לה.**

חמשה אין בהם בכתי"מ ועוד: **חמשה משקין אין בהם.**

שטיא הוה בכתי"מ: **ההוא שוטה הוה** ובכמה כת"י: **אותו נחש שוטה היה.**

ורבנן כי הוה להו גילויא בכתי"מ: **כי הוה מיגלי להו גילויא** ויש בכת"י: **כל גילויי דהוו מיגלי להו.**

ואמרי לה טרפשא דליבא בכתי"מ ובמקורות: **וטרפשא דליבא** ויש במקורות: **ודטרפשא דליבא** וראה בכס"מ שהציע כי הרמב"ם גרס: **וטרפשא ודליבא.**

בריה דרב נחמן אמר ברוב כתה"י נוסף: **תרוייהו משמיה דרב נחמן אמרי.**

חימצא גרסת הערוך ועוד: **הימצא.**

מיכל אכלי בכתי"מ: **אכלי** וברוב כתה"י: **מיכל אכלי ליה.**

לשון

כנדוקא

מלה זו היא מלת תואר, ומקושרת לפי רש"י ועוד עם "כנדי" (=כדים), כלומר, מוכר כדים, או עושה כדים. וכן בפרסית החדשה "כנדו" הוא כלי חימר גדול המשמש לאיחסון תבואה, ובסורית "כנדוקא". ויש שהציעו שהיה מניומין קרוי כן על שם מקומו.

בסתקא

משמעות המלה — כד, קנקן, וכן הוא בפרסית הבינונית "ביסתוק", ובפרסית החדשה "ביסתו", במשמעות כלי חרס קטן מזוגג, וכיוצא בזה בסורית ובערבית.

חימצא

מלה זו, שמשמעה החלב, השומן שעל הצד הקשתי שבקיבה, מצויה באכדית בצורה "חימצו", במשמעות מעטפת שומן שעל הקרביים, ובמנדעית יש "הימצא" במשמעות בטן, כגרסת הערוך כאן.

טרפשא דליבא

ראה נספח תמונות עמ' 9.

***טבחיי"א** המלה אינה צרפתית, והיא כינוי ידוע בפי היהודים לחלחולת, המעי הגס המסתיים בפי הטבעת, על שם שהיתה ניתנת לטבח, הבודק.

עיונים

התורה חסה על ממונם של ישראל רש"י הביא לכך מקור מתורת כהנים. ורבינו גרשום הביא לכך מקור ממה שציותה התורה "עשה לך שתי חצוצרות כסף" (במדבר י, ב) — כסף ולא זהב. ומפרשים אחרים ציינו לדברי המדרש על מה שציוה הקדוש ברוך הוא "והשקית את העדה ואת בעירם" (במדבר כ, ח) (מנחות עו,ב). וכן הביאו לכך ראיות נוספות מן הכתובים ומדברי חכמים. עקרון זה בא לידי ביטוי בהלכה בכמה דברים, ובכלל זה מה שאמרו חכמים שלא יוציא אדם יותר מחומש לצדקה, אך גם ביחס לפסיקה בדיני איסורים. שאף שבאיסורי תורה אמרו חכמים שאדם צריך להוציא כל אשר לו ולא לעבור עליהם, פעמים שהקלו מטעם זה באיסור שמדבריהם, פעמים בהפסד מרובה ופעמים אפילו בהפסד מועט. וביחוד במקרים של ספק אמרו כי אין לנו לאבד ממונם של ישראל, משום ספק דרבנן (ראה באנציקלופדיה תלמודית ערך התורה חסה וכו', וערך הפסד מרובה).

רב ואיסורא דאורייתא ואת אמרת וכו' ובטעמו של רבא, יש שהסביר שהוא עצמו היה מסופק בדבר, ולכן למרות שבדרך כלל ראוי ללכת אחר רב, שהיה גדול מרב ששת, במקרה של הפסד — ראוי לפסוק כמיקל (מהר"ם שיף). וראה תורת חיים.

חמשה אין בהם משום גילוי לאו דווקא חמשה, שהרי במשנה שהובאה לעיל נאמר כי רק היין המים והחלב יש בהם משום גילוי, ושאר כל המשקים אין בהם משום גילוי. אלא הובאו חמשה אלו בגלל דעת ר' שמעון הסבור שיש בהם משום גילוי (תוס').

אודי לי מיהת וכו' משמע כי רבא הודה לרב נחמן בר יצחק שיש לחשוש בשאר משקים חוץ מן הציר, ואילו רב נחמן בר יצחק הודה לרבא בשאר משקים שאין בהם גילוי חוץ מן הדבש (ב"י). אבל הב"ח הסביר כך את דברי רבא: הודה לי על כל פנים בציר שאין הלכה כר' שמעון, וכיון שאין הלכה כמותו בציר — הוא הדין לשאר משקים שאינם אסורים, ודבש בכללם. וכנגדו טוען רב נחמן בר יצחק: הודה לי על כל פנים בדבש שהלכה כר' שמעון, וכיון שהלכה כמותו בדבש — הוא הדין לשאר משקים שהם אסורים, וציר בכללם.

דהא רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע ורבנן וכו' שדו ליה בציר חכמים אלה היו תלמידיו של רבא, וקשה להניח שרבא מביא ראיה לדבריו ממנהגם. אלא דברי הגמרא הם, המעירה שכך אכן נהגו רב פפא ושאר החכמים.

העשוי ככובע "חיטי דכרכשא" נראה ככובע, מפני שהוא עשוי חתיכות חתיכות עגולות כעין כובע עגול. ואילו "טרפשא דליבא" נחשב עשוי ככובע מפני שהוא עוטף את הלב ככובע העוטף את הראש (רש"י). והמשותף לשניהם שאינם מהודקים, בגלל צורתם (כס"מ), או מפני שיש קרום מתחתם (ב"ח). ואילו הרמב"ם כתב כי מדובר בחלבים קשים, ולכן אינם סותמים כראוי.

טרפשא דליבא "טרפשא" הוא קרום, מעטפת. והכוונה איפוא לכיס הלב, שהוא קרום דק העוטף את הלב כולו. ומכאן הסיקו כי השומן הדבוק ללב עצמו סותם (ב"י). אבל הרמב"ם כתב כי גם חלב הלב וגם כיס הלב אינם סותמים, וכתב בכס"מ כי גרסתו היתה "דטרפשא ודליבא", כלומר שכל טרפש אינו סותם, וכיס הלב אינו סותם.

אמר רבא שמעית מיניה דרב נחמן תרתי וכו' שני הנושאים שהגמרא דנה בהם בעמוד הזה, האחד — דעות התנאים בענין חלב הקיבה האם הוא אסור או מותר (טהור), והשני — השאלה האם חלב טמא סותם את הנקב או לא, היוו מעין הקדמה לסוגיה שלפנינו בענין נקב בקיבה, האם החלב שעל גבי הקיבה סותם את הנקב או לא, ובתוך דיון זה באים שני הנושאים לידי מיצוי הלכה למעשה.

אורח ההלכה

שלשה משקים אסורים משום גילוי משקים שנתגלו, אסרום חכמים שמא שתה נחש מהם והטיל בהם ארס, ובכלל זה מים, יין, חומץ, חלב, דבש וציר (ראה ב"י וב"ח). ועכשיו שאין נחשים מצויים בינינו — מותר. ויש שנהגו להיזהר בזה (של"ה, גר"א). ובמקומות שידוע שיש נחשים צריכים להיזהר (פר"ח) ואם ודאי שתה מהם נחש — פשוט שאסורים אפילו בזמן הזה (ב"י). (רמב"ם ספר נזיקין הלכות רוצח ושמירת הנפש פי"א ה"ז. שו"ע יו"ד קטז, א).

חלב העשוי ככובע... חיטי דכרכשא קרום הלב, וחלב שעל גבי הכרכשתא (המעי הדבוק בפי הטבעת) אף על פי שהם טהורים — אינם סותמים, לפי שאינם מהודקים. כרב נחמן וכשני הפירושים. וכתב רמ"א: ויש אומרים שהוא הדין בשומן הלב עצמו (כך משמע מדברי הרמב"ם ועוד), ויש לחוש לדבריהם. (רמב"ם ספר קדושה הלכות שחיטה פ"ו ה"י. שו"ע יו"ד מ, א. מו, א).

שפע למד את עמי www.hashefa.co.il © כל הזכויות שמורות. להסדרת אישור שימוש בתכנים נא לפנות לדוא"ל info@hashefa.com